



İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

*Gülşat BİCAN**

Öz

Günümüzde birden fazla dil kullananların sayısı hızla artmaktadır. Bu konuda yapılan dil bilimsel araştırmalar “iki dillilik” adıyla temsil edilen alanda yürütülmektedir. İki dillilik, dilbilimin hızla gelişen karmaşık bir alanıdır. Bu alan birçok disiplinler arası yaklaşımlar ve çeşitli kavramsal çerçeveler içermektedir. Kuramcılar tarafından iki dilliliğin tanımlanmasında farklı yaklaşımlar ve ölçütler kullanılması geniş yelpazede dağılım gösteren bir görüntü vermektedir. Bu nedenle, uluslararası alan yazında ilkece kimlerin “iki dilli” kabul edilip edilmeyeceği konusu çokça tartışılmaktadır. “iki dillilik” tanımlarının çok çeşitli olması ve aralarında önemli çelişkilerin bulunması, iki dillilik araştırmalarında öne çıkan temel bir sorunsaldır. Alan yazında, iki dilliliğin kuramsal çerçevesini oluşturan yaklaşımların benzer ve çelişkili yönleriyle birlikte ortaya koyulmasına ve mevcut karmaşıklığın açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu amaçla, araştırmada alan yazın tarama yöntemi ile kuramcılara ait kitap, makale gibi yazılı kaynaklar incelenmiş, iki dillilikle ilgili uluslararası alan yazında yer alan yaklaşımlar, tanımlar, ölçütler ve tartışmalar ele alınmış ve kavram temel boyutları ile tanıtılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İki dilli, iki dillilik, bireysel iki dillilik, toplumsal iki dillilik, bütüncül yaklaşım.

Defining Bilingualism: Theoretical Discussions and Current Approaches

Abstract

In our day the number of those who get use of more than one language has been rising rapidly. Linguistic studies built on this subject are conducted within the area represented by the name of “bilingualism”. This field consists many interdisciplinary approaches and various conceptual frameworks. The use of many different approaches and criteria by the theoreticians reflects the wide ranging image of “bilingualism”. Therefore, the subject of whom will be called as a “bilingual” in principle is frequently discussed within the international literature. The fact that there are many different definitions of “bilingualism” and significant contradictions among them is a fundamental problematic which comes to the forefront in the bilingualism studies. Within the literature, there is a need to reveal the approaches, constituting the theoretical framework of “bilingualism”, with their similarities and contradictions, and to clarify the existing complexity. For this purpose, written sources of the theoreticians, such as books and articles, have been examined through the literature review method; the approaches, definitions, measures, and discussions within the international literature on “bilingualism” have been focused; and the concept has been introduced with its fundamental dimensions.

Keywords: Bilingual, bilingualism, individual bilingualism, social bilingualism, wholistic approach.

* Dr, Kopenhag Üniversitesi, Kültürler ve Bölgeler Arası Çalışmalar Bölümü, Türkçe Çalışmaları Birimi, Kopenhag, Danimarka.E-posta: gbican@hum.ku.dk

Giriş

Küreselleşme dünya genelinde tüm yaşantıları etkilemekte ve bunlardan etkilenmektedir. Teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçları, haberleşme, yolculuk, kısalan mesafeler, eğitim, gezi, göç ve küresel ekonomi, insanlar arasındaki iletişimi yaygınlaştırmıştır. Etkileşimin boyutlarının artması sonucunda iki ya da daha çok uluslararası dil konuşabilenlerin değeri, saygınlığı ve piyasadaki talebi atmıştır. Birden fazla dil kullanımı toplumun tüm katmanlarında, tüm yaş gruplarında ve ülkelerin çoğunda görülen yaygın bir durumdur. Baker (2007)'a göre birden fazla dil kullananlar dünyadaki çoğunluğu oluşturmaktadır. Hemen her ülkede birden fazla dil konuşulmakta, dolayısıyla dünya genelinde iki ve çok dilli bireylere sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, Avrupa Komisyonu'nun raporuna göre Avrupa'da nüfusun %54'ü en az bir yabancı dili karşılıklı konuşabilecek kadar bilmektedir (European Commission, 2012). Asya ve Afrika gibi kişinin günlük yaşamında birden fazla dil bilmesinin ve kullanmasının normal olduğu bölgelerde ise iki dillilerin oranı daha yüksektir (Grosjean, 2013). Dünya genelinde iki dillilerin sayısının fazla olması ve iki dilliliğin öneminin araştırmacılar tarafından ortaya koyulması, iki dillilik alanında yapılan çalışmaların sınırlarını oldukça genişletmiştir. Gelişmiş ülkelerde bu alanda önemli çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle son 30 yılda bu alanda yazılan ansiklopediler, kitaplar, tezler, makaleler, araştırmalar, internet siteleri olağanüstü bir hızla artmış ve takip edilemeyecek sayılara ulaşmıştır.

İngilizce karşılığı "*bilingualism*" olan iki dillilik terimi, Latince "iki" anlamına gelen "bi" ve "dil" anlamına gelen "*lingua*" sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu terim, W. Field'ın "İki Dillilikte Anahtar Kavramlar" adlı kitabında "genel olarak iki dile sahip olma, iki dille konuşma ya da iki dilli olma durumudur" (2011: 22) şeklinde tanımlanmaktadır. İki dillilik ve çok dillilik (*multilingualism*) kavramları genel olarak iki ya da daha çok dilin anlaşılması, işlenmesi ve üretilmesi çalışmalarıyla ilgilidir. İki dillilik kavramının alan yazında kullanımı hem iki dilliliği hem de çok dilliliği karşılayacak şekildedir. Beardmore'a göre, "İki dillilik terimi, sadece iki dilin konuşulduğu durumları değil aynı zamanda birden fazla dilin konuşulduğu durumları da kapsar" (1982: 3). İki dillilik sözcüğü, nicel olarak sınırlı bir anlama işaret etse de çalışma alanının başlangıcından beri bu terimin hem çok dillilik hem de aynı dilin lehçeleri için kullanılması genel bir uygulamadır ve bu duruma sıkça rastlanılır (Grosjean, 2010: 4). Kısacası iki dillilik terimi, şemsiye bir kavram olarak hem iki dilliliği hem de çok dilliliği kapsayacak şekilde kullanılır.

İki dillilik olgusu tek dilliliğin aksine daha karmaşık, bireysel, sosyal, kültürel, psikolojik ve eğitimsel boyutlar içermektedir. Bu nedenle İki dillilik, dilbilimle sınırlı olan ve dil ekseninde yapılan çalışmalardan ibaret değildir. Dilbilim dışında iki dillilik olgusu göçmenler, sıra dışı topluluklar, onların eğitimi, psikolojik durumu, toplumsal ve ekonomik sorunları gibi konularla derin bir ilişki içindedir. Bu olgunun farklı akademik alanları kapsamı, iki dillileri tanımlamak ve sınıflandırmak üzere kullanılan ölçütleri önemli ölçüde arttırmıştır. Kuramcılar iki dilli bireyleri tarif ederken

kullanılmak üzere açık ve detaylı bazı ölçütler ortaya koymuştur. Bu ölçütler içinde en çok üzerinde durulan akıcılık, dil yeterlilik düzeyi ve dil kullanımudur. Ancak bu ölçütler, iki dilli olma deneyimini etkileyen bireysel ve toplumsal değişkenler bir arada düşünüldüğünde olgunun tanımlanmasında kuramsal eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Üstelik her bir iki dillilik durumu, birbirinden farklı bireysel ve sosyal etkenlerin bir araya gelmesinin bir sonucudur. Bundan dolayı hiçbir iki dilli birbirinin aynısı değildir ve iki dilliler homojen bir yapı oluşturmazlar. Örneğin iki dillilerin içinde,

Annesiyle İngilizce, babasıyla Gal dilini konuşan iki yaşındaki bir çocuk,
Hayatının büyük bir kısmını Lehçe yazılmış eski metin ve kaynaklar üzerinde çalışarak
geçirmiş herhangi bir bilim adamı,
Teknik tercüman,
Almanya'ya göç eden, evde, arkadaşı çevresinde Türkçeyi kullanırken, yöneticisiyle ve
resmi makamlarla sözlü ve yazılı olarak Almancayı kullanan Türk göçmen ya da,
Türk göçmenin alışveriş yaparken Almancayı kullanan ancak bu dilde okur yazarlık
becerisi olmayan eşi,
Yeni Zelanda'da yaşayan ve son kırk yıldır Danca ile iletişimini kesen Danimarkalı
göçmen (Hoffmann, 1991: 22),

gibi pek çok farklı örnekler yer almaktadır. Hoffmann'a göre aslında bu örneklerin hepsi iki dillidir fakat farklı seviyelerde iki dillilik özelliğine sahiplerdir. Bu çeşitlilik içinde, bireyler arasında iki dilli olanlar ve olmayanlar şeklinde çıkarımda bulunabilmek araştırmacıları hatalı sonuçlara götürebilir ya da çeşitli tartışmalara yol açabilir.

İki dilliliğin çeşitli çalışma alanlarına konu olması ve birbirinden farklı durumları içermesi birçok yönetsel sorunla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Hoffmann'a göre bu sorunlar, bireysel davranışı tanımlayan sosyal, psikolojik ve şans faktörlerinin çeşitliliğinden ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle mevcut zorluklar, iki dilliler hakkında yapılan genellemeleri çoğunlukla geçersiz kılar (1991: 17). Jakobson (1953) da iki dilliliği dil biliminin sorunlu bir alanı olarak görmektedir ve bu duruma şu ifadeyle dikkat çekmiştir: "Bana göre iki dillilik, dilbilimin en temel sorunudur" (Akt. Romaine, 1992: 1). Üstelik konunun doğası gereği bireylerin dil davranışını temel alması ve dil davranışını etkileyen pek çok farklı etken bulunması, tartışmaları daha derin boyutlara taşımakta ve karmaşıklığı arttırmaktadır.

Kuramcılar, iki dillilik olgusunun karmaşık ve değişken karakterinden dolayı iki dilliliğin tanımına yönelik herkes tarafından benimsenen standart bir çerçeve ortaya koyamamışlardır. Üstelik bu alanda yapılan çalışmalarda kimi araştırmacılar iki dilliliğin akıcılık ölçütünü temel alırken kimileri dil yeterlilik düzeyini, kimileri ise dil kullanımını temel almaktadır. Böyle bir durumda aynı araştırma grubu üzerinde çalışılsa bile ortaya çıkan sonuçlar birbiriyle çelişmektedir. Hatta bazı ülkelerde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan hatalı sonuçlar yüzünden çocuklar "yarım dilli" olarak

İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

etiketlenmekte ya da öğrenme zorluğu çektiği söylenerek öğretim kurumlarında yanlış birimlere yönlendirilmektelerdir (İleri, 2000: 34-35). İki dillilere yönelik bu tarz hatalı çıkarımlar geçmişte pek çok soruna neden olmuştur. Alan yazında, iki dilliliğin tanımlanmasında kullanılan ölçütlerdeki çeşitliliğin, bu ölçütlerdeki benzer ve çelişen yönlerin ortaya koyulmasına ihtiyaç vardır. Çok geniş alana yayılan iki dillilik çalışmalarının temel çerçevesinin Türkçe alan yazında kendine yeterince yer bulamamış olması önemli bir eksikliklerdir. Bu nedenle çalışmamızda iki dillilik yaklaşımları, tanımları, tanımlarda kullanılan ölçütler, iki dillilik olgusunun etrafındaki boyutlar, iki dilli olma deneyimini etkileyen faktörler ve mevcut değişkenler arasındaki farklılıklar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, geçmişten günümüze iki dillilik ile ilgili tanım, yaklaşım ve tartışmaları kuramsal olarak çözümleyerek, tanımlamaların çelişkili yönleri ile aydınlatıldığı ve eksik bıraktığı tarafları ortaya koymak, böylece yapılacak araştırmalara temel oluşturacak kavramsal bir çerçeve sunmaktır.

Yöntem

İki dillilik konusunda yapılan bu çalışmada alan yazın tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada iki dillilik araştırmalarıyla öne çıkan kuramcılara ait kitap, makale, dergi yazısı gibi yazılı kaynaklar incelenerek ilgili tanımlar ve yaklaşımlar tarihsel süreç içerisinde uğradığı değişikliklerle birlikte ortaya koyulmuştur. Ayrıca iki dillilik ile ilgili tanımlarda birbiriyle çelişen ve birbirini destekleyen görüşler, aralarındaki ilişkiler göz önünde bulundurularak çözümlenmiştir. Çözümleme sonrası iki dilliliğin tanımlanmasında kullanılan ölçütlerin eksik ve çelişkili yönleri karşılaştırılmış ve alan yazındaki karmaşıklık gerekçeleriyle birlikte açıklanmıştır.

İki dilliliğin temel boyutları

İki dillilik hem birey hem toplum ekseninde ele alınan bir olgudur. Ancak iki dillilik alanında birey ve toplum açısından iki dilin kullanımı arasında farklılıklar vardır. Baker, bu olgunun kendi içindeki ayrımını şu ifadeyle dile getirir: “Bir bireyin birden fazla dil konuşması ile bir topluluk, bölge ya da ülke içinde birden fazla dil konuşulması arasında fark vardır” (2011: 16). İki dilliliğin tanımına ve sınıflandırılmasına yönelik yapılan çalışmalarda araştırmacılar bu iki düzeyi temel alırlar.

Bireysel iki dillilik

Bireysel iki dillilik (*individual bilingualism*), iletişim amaçlarına hizmet etmek üzere birden fazla dil koduna erişime sahip kişinin psikolojik durumudur (Hamers ve Blanc, 2000: 6). Diğer bir deyişle bildiği dilleri iletişim amaçlı kullanabilen bireyin ruhsal durumudur. Bireysel iki dillilik adı altında temsil edilen bu alanda yürütülen iki dillilik çalışmaları, birden fazla dil kullanan bireylere odaklanır. Ancak amaç, araştırmaya konu olan bireylerin iki dilli olup olmadığını belirlemek değildir. Bireyler, tek dilli ya da iki dilli şeklinde belirgin çizgilerle ayrılamazlar. Çünkü iki dillilik, dillerin

birbirleriyle bağlantılı olduğu devingen bir olgudur (Grosjean, 2001; Luk ve Bialystok, 2013). Hoffmann, bir kişinin iki dilli olup olmadığını sorgulamanın bizi yeterince doğru yanıtlara götüremeyeceğini çünkü bu soruya olgunun karmaşık yapısından dolayı basitçe evet ya da hayır cevapları verilemeyeceğini ifade eder (1991: 30). Baker'a göre de "kimin iki dilli, kimin iki dilli olmadığı aslında anlaşılması zor ve imkânsız bir konudur" (2011: 8). Bireylerin iki dilli olup olmadığı yargısına ulaşmak araştırmacıları hatalı sonuçlara götürebileceği gibi iki dillilik çalışmalarının da konusu değildir. Bu alanda yapılan çalışmalar, bireylerin iki dilli olma deneyiminin sonuçlarını değil iki dilliliği etkileyen değişkenleri ele alır. Araştırmalarda bireylerin dil kullarımlarına etki eden faktörlerin anlaşılması ön plandadır. Chin ve Wigglesworth (2007)'a göre önemli olan, iki dilli birey olma deneyiminde iki dilli bireyi etkileyen sosyal, psikolojik ve kültürel değişkenlerin anlaşılmasıdır.

Grosjean (2006), bireylerin iki dilli olma durumlarının betimlenmesinde, iki dilin günlük hayattaki kullanımına ve iki dillinin dil yeterlilik derecelerine odaklanmıştır. Ancak adı geçen araştırmacı, iki dilli bireyi betimlerken ağırlıklı olarak iki dilliliğin işlevsel niteliği üzerinde durmaktadır. Grosjean'ın ifadesine göre işlevsel iki dillilik, çoğunlukla günlük olaylar zincirindeki dil üretimine dayanır ve bireylerin dillerini ne zaman, nerede, kiminle kullanıldığıyla ilgilendirir (2006: 34). Bireysel iki dillilik çalışmalarında bireylerin iki dili düzenli kullanımı, işlevsel boyutuyla ele alınmakta, okul başarısı ya da akademik performansa dayalı ifadelerden uzaklaşmaktadır.

Toplumsal iki dillilik

Toplumsal iki dillilik (*societal bilingualism*), bir toplulukta iki ya da daha fazla dilin kullanımı veya belli bir grup bireyin iki dili kullanma durumudur. Toplumsal iki dillilik, dilbilimsel ve dil dışı faktörler arasındaki ilişkilere dayanır. Dil dışı faktörler, iki dilliliğin sosyal yönünü içerir. Bir diğer deyişle toplumsal iki dillilik, temel olarak bireysel iki dilliliğin dilsel boyutları ile dil dışı faktörlerin (sosyal, davranışsal, tarihsel ve eğitimsel faktörler) bir araya gelerek şekillendirdiği iki dillilik boyutudur (Hamers ve Blanc, 2000). Toplumsal iki dillilik, pek çok disiplinle ilişki içindedir ve kapsamı oldukça geniştir. Dil ile ilişkili sosyal ve toplumsal olgular, toplumsal iki dilliliğin araştırma evrenine girer.

Diglossia

Yunanca kökenli bir terim olan diglossia, Latin kökenli iki dilli (bilingual) anlamındaki kelimenin karşılığı olarak kullanılır. Bu terim iki dillilik çalışmalarında genel olarak bireysel iki dilliliği değil toplumsal iki dilliliği ifade etmek için kullanılır (Field, 2011). Diglossia, 1959 yılında Ferguson tarafından dilin çeşitli kullanımlardaki sosyal farklılıklarını birbirinden ayırtırmak için geliştirilmiş bir kavramdır (Akt. Baker, 2011: 68). "İki değişkelilik" olarak da tanımlanan diglossia, aynı dili kullanırken birbirinden farklı özellikler gösteren iki değişke ya da biçime göndermede bulunur. Dilsel bir toplulukta değişkelerden biri, diğerinden farklı iletişim durumlarında ve farklı işlevler için

İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

kullanılır. Statüsü daha yüksek olan üst değişke, üstünlük ifade eder ve dini törenlerde, okullarda, üniversitede, görsel ve yazılı basında kullanılır. Alt değişke ise konuşucularının etnik kökenlerini gösterir ve statüsü düşüktür. Alt değişke ailede, sosyal çevrede, kültürel etkinliklerde ve resmi olmayan sözel iletişim durumlarında kullanılır. Değişkelerden hangisinin kullanılacağını iletişim durumu belirler. Diglossia, ağırlıklı olarak Afrika ülkelerinde görülür. Bu ülkelerde sömürgeci ülkenin dili üst değişkeyi, sömürülen ülkede konuşulan halk dili ise alt değişkeyi oluşturur.

İki dilli topluluklar, toplumsal algı, politika, küreselleşme gibi pek çok çevresel faktörün etkisi altında dil değişikliklerine uğramaktadır. Bu nedenle toplumsal iki dillilik çalışmaları, dil topluluklarının, buldukları toplumdaki kaynakları nasıl kullandıklarını ve bunlarla nasıl etkileşim kurduklarını açıklar.

İki dilliliğin tanımlanması üzerine yaklaşımlar

Literatürde, kimin ne zaman iki dilli ya da çok dilli olarak adlandırılacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Her görüş, iki dilliliği değişik ölçütler kullanarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, belli bir görüşe göre “iki dilli” olarak adlandırılan birey, başka bir görüşe göre “tek dilli” olarak adlandırılmakta, uzmanların konuya yönelik görüşleri birbirlerine zıt bir görünüm sergilemektedir. Bu nedenle geçmişten günümüze bu alanda ortaya koyulan tanımlar, yaklaşımlar, tartışmalar benzer ve farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Geleneksel yaklaşımlar

İki dilliliğin tanımlanması üzerine iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Beardsmore (1982), her iki dile ana dili seviyesinde hâkim olunmasına yönelik yaklaşımları “maksimalist”, ana dilinden başka bir dilde dil becerilerinden en az birine asgari düzeyde sahip olunmasına yönelik görüşleri “minimalist” bakış açısı olarak tarif etmiştir. Minimalist bakış açısının merkezinde, iki dilli oluş sürecinin başlangıç noktası bulunurken maksimalist bakış açısının merkezinde, dil edinim ya da öğreniminin bitiş noktası yer alır. Diğer bir deyişle maksimalist görüşler, iki dili bilme derecesi ve ikinci dil ediniminin son aşaması olan sonuç basamağına odaklanırken minimalist görüşler, bu durumun aksine iki dilli oluş sürecini ilk basamaktan başlayarak ele alırlar.

Maksimalist yaklaşımlar

Maksimalist yaklaşımlar iki dillilik çalışmalarının başlangıç aşaması olan 20. Yüzyılın ilk yarısında ortaya koyulmuştur. Bu dönemde yapılan iki dillilik tartışmalarının merkezinde ‘her iki dilde yüksek seviyede yetkinlik ve akıcılık ölçütü’ yer alır. Bu ölçüt, 1933’te Bloomfield tarafından ortaya koyulmuştur. Bloomfield’e göre “her iki dili de ana dili seviyesinde konuşabilenler” iki dillidir (Akt. Romaine, 1992: 10). Bloomfield’ in iki dillilik adına belirlediği ölçüt olan “eşit yetkinlik”, “akıcılık” ve “ana dili düzeyinde dil kullanımı”, iki dilli bireyde olması gereken özelliklerdir. Maksimalist yaklaşım temelinde yapılan iki dillilik tanımlamaları, iki dilli bireyin iki dilde “akıcılık” ve

“yetkinlik düzeyi” bakımından erişebileceği en son seviyeyi ölçüt alırlar. Ancak bu yaklaşımda, belirlenen ölçütün altında kalan iki dilli bireyler tek dilli kabul edilir, üstelik tek dilli ya da iki dilli oldukları net olmayan kişiler araştırma kapsamının dışında kalırlar. Grosjean (2002)’e göre bu bakış açısı dünyanın neredeyse yarı nüfusunu kapsam dışında bırakmak anlamına gelir ve araştırmalarda sadece çok nadir bulunan mükemmel konuşucu iki dilli bireyleri tanımlama yoluna götürür. Bildiği dillerini ana dili düzeyinde kullanan kişiler ancak uluslararası konferans çevirmenleridir ve onlar özel becerilere sahiptir. Beardsmore’un maksimalist bakış açısı olarak adlandırdığı bu yaklaşımı Grosjean, tek dilli (monolingual) ya da parçalı (fractional) bakış açısı olarak adlandırmıştır. Adı geçen araştırmacı, iki dillilerin bu bakış açısıyla ele alınmasının bir kişi içerisindeki iki tek dilli kişi anlamına geldiğini ve bunun iki dillilik ölçümlerini olumsuz etkileyeceğini ileri sürmüştür (2008: 10). İki dillilerin akıcılık ve dil yetkinliği üzerinden tanımlanması birçok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir. Çünkü iki dillilerin akıcılık (sözlü iletişim kolaylığı) seviyesi, dile olan ihtiyaca bağlıdır ve akıcılık derecesi bu ihtiyacın artıp azalmasına paralel olacak şekilde değişiklik gösterir (Grosjean, 2013). Bu nedenle birçok iki dilli, dillerinden birinde daha akıcıdır. Bir kişinin dillerinde ne dereceye kadar akıcı olması gerektiği uzun yıllar tartışılmıştır ve yaygın olarak birçok tanımlamanın temelini oluşturmuştur. Günümüzde de akıcılık ölçütü, iki dillilerin belirlenmesinde bazı araştırmacılar ya da alan dışındaki kimseler tarafından benimsenmeye devam etmektedir. Bunun nedeni dilbilimi çalışmalarının genelde tek dillileri incelemiş olmasından kaynaklanır. Araştırmacılar iki dillileri incelerken tek dillileri ölçün kabul etmişlerdir ve çoğu kez tek dilliler için kullanılan araştırma yöntemlerini iki dilliler için kullanmışlardır. Ancak bu yaklaşımın sakıncalı tarafları vardır ve tek dillilerin becerileri ile karşılaştırılan iki dilliler üzerinde yanlış çıkarımlarda bulunulmasına neden olur.

Minimalist yaklaşımlar

Minimalist yaklaşımlar 20. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya koyulmuştur. Bu dönemde yapılan iki dillilik tartışmaları “ikinci dili bilme derecesine” odaklanır. İki dilde akıcılık ya da eşit yetkinlik ölçütünün çok dar kapsamlı olması ve pek çok iki dillilik durumunu açıklamakta yetersiz kalmasından sonra minimalist yaklaşımlar temelinde yapılan tanımlarda, “ikinci dildeki yeterlilik derecesi” ölçüt olarak kullanılır. Bu dönemde bireylerin iki dilli olarak adlandırılmasında hangi derecede dil yeterliliği gerektiği çokça tartışılmıştır. Ancak bu konuda ortaya standart bir yeterlilik seviyesi koyulmamıştır. Bunun yerine iki dilliler dil yetkinlik derecelerine göre sıralanır. Bu sıranın ilk başında 1953’te Haugen’in iki dilliliğin başlangıcı olarak “bir dilin konuşmacısının bir başka dilde anlamlı ifadeler üretebildiği nokta” yer alır (Akt. Hoffmann, 1991: 22). Haugen’e göre “diğer bir dilde doğru bir kavramsal içerikle kendini ifade edecek kadar dil kullanımı sergileyen birey, iki dilli olarak adlandırılır” (Akt. Romaine, 1992: 10). Haugen’dan daha minimal bir bakış açısı getiren Diebold

İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

(1964) ise “yeni oluşmaya başlayan iki dillilik” diye bir tanım ortaya koyar ve bunun iki dilin birbiriyle ilişkiye geçmesinin ilk süreçlerini karakterize ettiğini söyler. Diebold, bir kişinin iki dilli olarak adlandırılabilmesi için gerekli olan azami ve mutlak yetkinlik düzeyi konusunda net bir kriter ortaya koymaz. Ancak Diebold'un tanımına göre birçok ülkedeki hemen herkes, henüz anlamlı ifadeler üretemese bile bir dereceye kadar iki dillidir. Çünkü hemen herkes bir şekilde diğer bir dilde bir-iki kelime bilmektedir (Romaine, 1992: 11). McNamara, 1969'da iki dilli bir bireyin dil becerilerinin en az ikinci bir dil sayılabilecek kadar asgari bir seviyeye sahip olması gerektiğini savunmuştur (Akt. Chin ve Wigglesworth, 2007: 6). Ayrıca McNamara, iki dilliliği bölünmez bir bileşen olarak ele almaktansa alt bileşenlerindeki (okuma, yazma, konuşma, dinleme) yetkinlik derecelerini belirlemek gerektiğine vurgu yapar. McNamara'nın bu bakış açısı dil becerilerinin bileşenlerinin ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmesini gündeme getirmiştir. Bu görüşler doğrultusunda iki dillilik çalışmalarında birden fazla dil kullanan bireylerin dil bilme düzeyleri derecelerine göre sıralanır. Saunders'a göre iki dilliler, dil yeterliliklerine göre bir sıraya şu şekilde konulabilirler: “Sıranın bir ucunda eşit/dengeli yani her iki dilde de ayırım yapılamayacak şekilde doğal konuşucu seviyesinde konuşabilen ya da iletişim kurabilenler, diğer ucunda ise ikinci bir dili henüz öğrenmeye başlayanlar” yer alabilir (1982: 9). Bu skala, birden fazla dil kullanan bireylerin iki dillilik derecelerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Günümüzde birçok araştırmacı iki dillilerin dil becerilerini ortaya koyarken bu skaladan faydalanmaktadır. Örneğin günümüzün önde gelen iki dillilik araştırmacılarından Bialystok, iki dilliliği “herhangi bir dilin varlığından habersiz olma düzeyinden iki dili akıcı olarak konuşma düzeyine uzanan bir skala” olarak tanımladıktan sonra şu soruyu sormuştur: “Bu skalanın hangi noktasında yer alan çocukları iki dilli olarak açıklayacağız?” (2001: 8). Adı geçen araştırmacı, iki dillilik araştırmalarında dil bilme derecesinin tek başına yeterli olmadığını ve iki dilliliğe etki eden birçok değişkenin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. İkinci dili bilme derecesini ölçüt olarak yapılan iki dillilik tanımları, iki dilli bireylerin zaman içerisinde dil becerilerinde artma ya da azalma olması hatta dillerinden birini kullanamadığı için yitirmesi gibi değişken durumları göz ardı etmektedir. Üstelik iki dilde yetkinliğin hem en üst hem de en alt derecelerinin iki dilliliği tanımlamak için ölçüt olarak kullanılması ciddi bir çelişkidir ve yaklaşımlardaki bu zıtlık, tanımlardaki çeşitlilik yelpazesini çok genişletmiştir.

Psikolinguistik ve sosyolinguistik yaklaşımlar

Minimalist yaklaşımların ağırlık kazandığı dönem olan 20. Yüzyılın ikinci yarısında iki dilliliğin tanımlanmasında farklı görüşler de ortaya koyulmuştur. Süregelen iki dillilik araştırmalarında dil kullanımının dil becerileri üzerindeki belirleyici etkisinin önem kazanması, iki dillilik tanımlamalarını farklı bir tartışma zeminine çeker. Böylece iki dillilik tanımlarında bazı kuramcılar ölçüt olarak “dil kullanımı” ön planda tutulmaya başlar. Alandaki önemli isimlerden olan U. Weinreich, W. Mackey

gibi bilim insanları, iki dilliği dil kullanımını merkeze alarak tanımlamış ve dilin işlevsel boyutuna vurgu yapmıştır. İki dillilik araştırmalarının öncüsü sayılan ve kendisi de iki dilli olan U. Weinreich, temel eserinde iki dilliliği şöyle tanımlar: “İki dilin seçenekli biçimde kullanım biçimine iki dillilik denir ve bunu uygulayan kişiye de iki dilli denir” (1968: 1). Mackey (1970)’in tanımı, Weinreich’in iki dilin seçenekli olarak kullanımını öne çıkaran tanımıyla neredeyse aynıdır. Mackey’e göre iki dillilik, “iki ya da daha fazla dilin aynı birey tarafından seçenekli biçimde kullanımınıdır” (Akt. Hoffmann, 1991: 16). Mackey, dil kullanımını öne çıkaran tanımında iki dillilik kavramının göreceli olma durumuna da dikkat çekmiştir. Mackey’e göre, “bir konuşmacı ikinci dili edinmeye başladığı noktada iki dilli olmaya başlar ki bu nokta çoğu zaman tamamıyla rasgele ve tanımlanması olanaksızdır” (Akt. Romaine, 1992: 11). Bundan dolayı Mackey, iki dillilik çalışırken bu kavramın tamamen göreceli olma durumunun göz önüne alınması gerektiğini belirtir. Oksaar ise dilde “yeterlilik” ve “dil kullanımı” ölçütlerini temel alarak yaptığı tanımda iki dilliliğin, “birçok ortamda ve gerektiğinde bir dilden diğer dile geçiş yaparak iletişimin anlamlarını kullanma yeteneği” olduğunu ifade etmiştir (1983: 17). Görüldüğü üzere, “dil kullanımı”ni ölçüt olarak yapılan tanımlar, dillerin tüm beceri alanlarında hangi derecede kullanılması, dillerin benzer ya da farklı durumlarda kullanılıp kullanılmaması ya da ne şekilde kullanılacağına dair gerekli olan yeterlilikler üzerine net bir ifade içermemektedir. Sonuç itibarıyla adı geçen kuramcılar, alana genişletici ve kapsamlı bir bakış açısı getirmiştir. Ancak, iki dilini de kullanan bireylerin, iki dilli kabul edilebilmesi için gerekli olan dil kullanımını yeterliliğine dair kesin bir yargı bulunmamaktadır.

Güncel yaklaşımlar

Grosjean, araştırmacıların çoğunun iki dillileri tanımlama kriteri olarak “dil kullanımı”ni ele almayı tercih ettiklerini ifade eder (2010: 22). Dil kullanımı birbirinden çok farklı durumlar içermektedir ve iki dilli dil kullanımının çok çeşitli örnekleri bulunmaktadır. İki dilli kullanım, birey tarafından iki dille neler yapıldığına, dilin ne zaman, nerede, kiminle kullanıldığına yani işlevselliğine açıklık getirmektedir. Baker’a göre dilin hangi bağlamda kullanıldığı, diğer bir deyişle işlevi, iki dillilik konusunun önemli bir ayağıdır (2011: 7). Ancak dil kullanımı, yaşam sürecinde değişikliklere uğrayabileceği için dil dağarcığındaki dillerin konumunu sabit olarak sürdürmesi her zaman mümkün olmayabilir. Dil kullanımını ölçüt olarak kullanan kuramcılar da dil kullanımının değişken ve dinamik yapısı nedeniyle standart bir iki dillilik çerçevesi ortaya koyamamışlardır. Hoffmann’a göre bu durum konunun kendi doğasıyla alakalıdır: “Dil kullanımı, insan davranışının bir yönü olmasından dolayı tam olarak bilimsel sorgulamaya ya da deneysel araştırmaya açık değildir” (1991: 17). Ayrıca dil kullanımı, dil becerileri gibi iki dilli bireyin içinde bulunduğu bağlamlarla ilişkili olarak zaman içerisinde değişebilir. Bu değişkenleri göz önünde bulunduran Grosjean (2008), iki dillileri tanımlama ölçütü olarak birden fazla dilin “düzenli olarak kullanımı”ni öne çıkarmıştır. Grosjean,

İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

dillerin düzenli kullanımının iki dillilerin ortak özelliği olduğunu belirtir. “İki dilli kişilerin dil kullanımları arasındaki çeşitliliğe rağmen bu insanlar ortak bir özelliği paylaşırlar, iki ya da daha fazla dille yaşamlarını sürdürürler” (2010: 22). Grosjean’e göre iki dillilik araştırmalarında “dilin düzenli kullanımı”, iki dillileri belirlerken ayırıcı bir özelliğe sahiptir. Grosjean günümüz araştırmacılarının çoğu tarafından benimsenen şu tanımlı yapmıştır: “İki dillilik, iki ya da daha fazla dilin (ya da lehçelerinin) düzenli olarak kullanımını ve günlük yaşantısında iki ya da daha fazla dil (ya da lehçelerini) kullanan kişiler iki dillidir” (2008: 10). Görüldüğü üzere Grosjean, tanımında dillerin “düzenli” kullanımına vurgu yapmıştır. Böylece dil becerilerini ve dil kullanımını doğrudan etkileyen dil eylemlerinin düzenli olması gerekliliği, iki dillileri belirlerken temel bir ölçüt olarak yerini almıştır. Ancak bireylerin dil kullanımını ve iki dilli olma deneyimini etkileyen bireysel etkenlerin yanında çok sayıda toplumsal etken de bulunmaktadır. Bu nedenle iki dillilik teriminin genel, kapsayıcı ve herkesçe kabul görmüş net bir tanımlı olamamaktadır.

Bütüncül (holistic) yaklaşımlar

İki dillilik tartışmalarında iki dilli bireyleri tanımlarken sadece dil yeterliliklerinin ve dil kullanımlarının ön planda tutulması ve iki dilli bireylerin iki dilli olma deneyimine etki eden sosyal etkenlerden soyutlanarak ele alınması kuramcılar tarafından eleştirilir. Kimi araştırmacılara göre iki dillilik çalışmalarında sadece iki dilli bireye odaklanmak ve iki dilli bireyin dil becerilerindeki başarı derecesini tartışmak diğer önemli faktörlerin göz ardı edilmesine neden olur. Halbuki iki dilli birey üzerinde sosyal, psikolojik ve kültürel etkenlerin etkisi çok merkezi bir yere sahiptir (Chin ve Wigglesworth, 2007: 3). İki dilliliğe yönelik araştırmalarda dil dışı etkenlerin önemini vurgulanması, çalışmaların daha geniş bir alana yayılmasına neden olur. Bundan dolayı birçok uzman, iki dilliliğin tanımını ortaya koymaya yönelmektense iki dillileri tanımlamayı ve iki dillilerin tipolojisi çerçevesinde çalışmayı tercih eder. Hoffmann’a göre “iki dillilik kavramın alabileceği tüm biçimler, hiçbir zaman eşit derecelerde tamamıyla kabul edilebilir şekilde karakterize edilemez çünkü iki dillilik görecelidir ve herkesin konuya yaklaşımına uygun sabit bir çerçevesi yoktur” (1991: 31). Bu nedenle Hoffmann, iki dillileri çalışırken her birey için geçerli olan iki dillilik profilini belirlemenin daha verimli bir yaklaşım olacağını ifade etmiştir. Ayrıca sözü edilen araştırmacı, bir kişinin hangi dereceye kadar iki dilli olduğunu tespit etmenin daha pratik olabileceğini belirtir. Hoffmann’ın bu yaklaşımı, hem bu zamana kadar bahsettiğimiz her çeşit iki dillilik durumlarını içerir hem de araştırılan iki dillilik durumlarını, düzenli bir sıraya koymaya yardımcı olur. Hoffmann, her bir birey ya da grup için, değişken bakış açılarını hesaba katarak ayrı ayrı iki dilli profilleri oluşturmak için aşağıdakilerin göz önünde tutulabileceğini belirtir:

- Birinci ve ikinci dilin edinimi/gelişimi, sürdürülmesi ve/veya kaybolması,
- Birinci ve ikinci dil arasında ardışık bir ilişkinin var olması,

- Dil yeterliliği; birinci ve ikinci dildeki yeterlilik derecesi ve dile olan hakimiyetin belirtilmesi,
- Dillerin işlevselliği; birinci ve ikinci dilin ne zaman ve nasıl kullanıldığı,
- Dil öğeleri; düzenek/kod değiştirme, ödünçleme ve etkileşim,
- İç ve dış baskılar; motivasyon, sosyal ve psikolojik baskılar vb.,
- Birinci ve ikinci dile yönelik bakış açıları (bireyin kendi bakış açısı dahil),
- Her iki dillinin çevresindeki durum ve şartlar,
- İki kültürlülük; birinci ve ikinci dilin kültürleriyle yakınlık dereceleri (1991: 31).

Hoffmann'ın belirlediği ayırıcı özellikler, bireyin iki dilli olma durumunun betimlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca iki dillilere ait özelliklerin çözümlenmesi araştırma yaklaşımı bakımından onların çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmasına temel oluşturmaktadır. Bu sayede geniş bir alana yayılan araştırmalar için özel bir inceleme alanı oluşturmak ve konuyu daha iyi ele almak mümkün olmaktadır.

Son 50 yıldır yapılan iki dillilik araştırmalarında bireysel faktörler (dil yeterlilik düzeyi, bağlam, yaş, sosyal yönelim gibi), ikinci dil ediniminin tüm süreçleri (iki dilliliğin oluşum süreci, iki dilliliğin korunması ve yıpranması gibi) ve toplumsal faktörler iki dillilik çalışmalarının kapsamında yer almaktadır. Bu nedenle iki dilliliğin kapsamı oldukça genişlemiştir ve iki dillilik çalışmaları disiplinler arası boyutlar kazanmıştır. Bu alan ile temsil edilen araştırma alanları şunları içerir: Beyinde dilin temsili ve işlenmesi, çocukluk ve yetişkinlikte dil edinimi, iki dilli konuşma bozuklukları, iki dillilik ve karışık dilsel sistemler, iki dilliliğin bireylerdeki ve toplumlardaki etkileri, iki dillilik ve eğitimsel zorluklar, dilin diğer diller arasında kaybolma tehlikesi. Araştırma konularının içeriklerinden de anlaşılacağı üzere iki dillilik olgusu disiplinler arasıdır. Bu olgu bireysel ve sosyal bağlamda devingen süreçleri kapsar, yaşam boyu devam eden bir sürekliliğe (*continuum*) sahiptir.

Grosjean'in bütüncül (holistic) yaklaşımı

Günümüz iki dillilik çalışmalarında birden fazla dil kullanan bireyin dil deneyimlerine etki eden tüm faktörler birlikte ele alınır. Grosjean'e göre iki ya da daha fazla dilin etkileşimi ve oluşturduğu bütünleşik dil yapısı da iki dillilik çalışmalarında hesaba katılmalıdır. Adı geçen kuramcı iki dillilerin tek dillilerden farklı ve özel bir dil yapısının olduğunu ve bu özel yapının iki dillilik çalışmalarında göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur. Bu düşünceyle Grosjean 1982'de alan yazında bütüncül (wholistic) ya da iki dilli (bilingual) yaklaşım olarak adlandırılan bir yaklaşım önermiştir. Bütüncül yaklaşıma göre, iletişim kurabilen herkes konuşmaya veya işarete dayalı bir ya da birden fazla dilsel beceriye sahiptir. Bu dilsel beceri bireyseldir, tektir ve kişiye özgü bir yapısı vardır (2008: 21). İşaret dilini, işitme engelli bireyleri de kapsayan bütüncül yaklaşım, iki dilli bireyleri tekil olarak ele alır ve iki dillilerin heterojen olduklarını, birbirlerine benzemeyen özellikler sergilediklerini vurgular.

İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

Grosjean (2008)'e göre iki dilli bireyin sahip olduğu özel dil yapısı kendi içinde entegre bir bütündür ve dil sistemleri, yerine göre bağımsız yerine göre etkileşimli çalışır. Bütüncül yaklaşıma göre her iki dilli, iki dilden fazlasını üretmek üzere her iki dilin bilgisini birbiriyle bütünleştirir. Böylece diller birbirinin işlevselliğini arttırır. Bu görüşe göre iki dilli birey, iki dilin toplamı olan üçüncü bir dil sistemine sahiptir. Bu kişi üç dil sisteminde de ihtiyaçlarının gerektirdiği ölçüde, çevresel etkenlerin etkisiyle dilsel yeterlilikler geliştirmiştir. İki ya da daha fazla dile sahip bir kişi, dillerini farklı amaçlarla, farklı alanlarda, farklı kişilerle kullanır çünkü iki dilin ihtiyacı ve kullanımları genellikle çok farklıdır. İki dilli çok nadiren her iki dilde eşit ve tamamıyla akıcı konuşabilmektedir. Grosjean'e göre "iki dilli kişi, iletişimsel becerilerini günlük hayattaki ihtiyacına bağlı olarak geliştirir. Duruma, bulunduğu alana ve muhabata göre dillerden birini ya da diğerini ya da bu iki dilin karışımını kullanır. Bu nedenle iki dillinin iletişimsel becerisi sadece bir dil kanalıyla doğru şekilde değerlendirilemez. Bunun yerine iki dillinin tüm dilsel dağarcığı göz önünde bulundurularak çalışılmalıdır çünkü iki dillinin günlük hayatında kullandığı sistem, bu dilsel dağarcıktır" (2008: 14). Görüldüğü üzere Grosjean, iki dilliliğin kendine özgü durumlarını ve iki dillilerin dil dağarcığını ön plana çıkarmaktadır. Adı geçen kuramcı iki dillilerin tek ve özel bir iletişimci olduğunun farkında olunmasını ve onların kendilerine özgü üçüncü dil sistemleriyle birlikte ele alınmasını önermiştir. Bütüncül (*wholistic*) yaklaşım, günümüz iki dillilik araştırmacılarının çoğu tarafından benimsenmiştir. Çalışmalarda bu yaklaşımın benimsenmesi, alana bu özel dilsel yapıyı yansıtacak önemli katkılar sağlayacak, iki dillilerin her durumda tek dillilerle karşılaştırılmasını sınırlandıracak ve alan yazına farklı çözümleme yöntemleri getirilmesini sağlayacaktır.

Sonuç ve tartışma

İki dillilik olgusunun değişken yapısı, geniş kapsamı, içinde birbirinden farklı dil deneyimlerini barındırması ve insan davranışının bir yönü olması, geniş kesimlerce kabul gören tek bir tanımının olmasını engellemektedir. Bu nedenle iki dillilik sabit ve birbirinden bağımsız ölçütlerle tanımlanabilecek bir kavram değildir. İki dillilik, birbirinden farklı yaklaşım ve ölçütler kullanılarak tanımlandığı için bu kavramın zaman içinde pek çok değişik biçimi ortaya çıkmıştır. Maksimalist yaklaşımda bu terim, iki dilin birden ana dili konuşucusu seviyesinde ve akıcılığında bilinmesi ölçütüyle tanımlanır. Ancak bildiği tüm dillerde mükemmel konuşucu düzeyine sahip çok az kişi bulunduğundan iki dillilik, zamanla dil beceri seviyeleri göz önünde tutularak tarif edilmiştir. Dil becerilerinin sabit olmayışı ve dil kullanımına bağlı olarak değişmesi kuramcıları yeni bakış açıları geliştirmeye iter ve ilerleyen dönemlerde yapılan tanımlarda dil kullanımı ön plana çıkarılır. Dil kullanımının da iki dilli bireylerin içinde bulunduğu bağlamla ve dışsal etkenlerle ilişkili olarak zaman içerisinde değişikliğe uğraması iki dillilik olgusunun karakterize edilmesini zorlaştırır. Bu kavrama genel bir çerçeve çizilememiş olsa da günümüz iki dillilik çalışmalarında ağırlıklı olarak, günlük yaşantısında birden fazla dili "düzenli" olarak kullananlar iki dilli kabul edilir. İki dillilik

yaklaşımlarında en son yönelim, Grosjean tarafından geliştirilen bütüncül (*wholistic*) yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre iki dilliler, bir kişi içerisinde iki tek dilli olarak kabul edilemezler. Onlar farklıdır ve kendi açılarından özel beceriye sahiptir. İki dilliler sahip oldukları dil sistemlerinin dışında bu dillerin karışımından oluşan üçüncü bir dil sistemi geliştirirler. Araştırmalarda iki dillilere özgü bu sistem göz önünde tutulur.

Bir bireyi iki dilli ya da çok dilli olarak adlandırmak çok geniş kapsamlı bir konudur. Bu kapsamın içinde iki dildeki pek çok farklı beceri derecesi ve dil kullanımları bulunur. Üstelik dillerin farklı yerlerde, farklı insanlarla, farklı kullanımları vardır. Bu farklılıklar alana karmaşık bir çeşitlilik getirir ve bu çeşitliliğe iki dilliliğin değişken karakteri eklenince karmaşıklık daha da artar. Bu nedenle bireyler, tek dilli ya da iki dilli şeklinde belirgin çizgilerle ayıramazlar. Bireylerin iki dilli olup olmadığı yargısına ulaşmak araştırmacıları hatalı sonuçlara götürebileceği gibi iki dillilik çalışmalarının konusu da değildir.

İki dilliliğin tanımına ve sınıflandırılmasına yönelik yapılan çalışmalarda iki temel düzey vardır. Bireysel ve toplumsal iki dillilik olarak adlandırılan bu düzeyler, hangi yaklaşımla ele alınırsa alınsın birbirlerinden tamamen bağımsız değildir. Çünkü dillerin kullanımı hangi bağlamda gerçekleştiğiyle ilişkilidir. Günümüz araştırmalarında iki dilliler kendilerine özgü durumlar, iki dilli olma deneyimine etki eden iç ve dış etkenler göz önünde bulundurularak incelenir. Böylece farklı alanlardan gelen araştırmacıların çalışmalarına konu olurlar. Bu durum iki dilliliğe disiplinler arası bir boyut kazandırır. Farklı akademik alanlardan (sosyoloji, psikoloji, dilbilim, antropoloji, pedagoji vd.) gelen bilim insanları, iki dillilik çalışma sahasına kendi alanlarıyla bağlantı kurmak üzere farklı yaklaşımlar, açıklamalar, ölçütler ve yöntemler getirirler. Araştırmacılar, amaçlarına göre bu yaklaşım ve yöntemlerden kendilerine uygun olanı seçerler.

Kaynaklar

- Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education (5th Edition)*. Bristol, New York, Ontario: Multilingual Matters.
- Baker, C. (2007). *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism (3th Edition)*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Beardsmore, H. B. (1982). *Bilingualism Basic Principles*. England: Clevedon Publishing.
- Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: language, literacy and cognition*. New York: Cambridge University Press.
- Chin, N. B., & Wigglesworth, G. (2007). *Bilingualism: An Advanced Resource Book*. Oxon: Routledge Applied Linguistics.
- European Commission (2012). Europeans and their languages report. *Special Eurobarometer 386*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf adresinden alınmıştır.
- Field, F. W. (2011). *Key Concepts in Bilingualism*. New York: Palgrave Macmillan.

İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

- Grosjean, F. (2002). An interview with François Grosjean. *The bilingual family newsletter*, 19:4. (S. Grover, M. Grover, Ed.) http://www.multilingualmatters.com/pdf/bilingual_family/BFN%2019-4.pdf adresinden alınmıştır.
- Grosjean, F. (2006). Studying bilinguals: methodological and conceptual issues. T. K. Bhatia, W. C. Ritchie (Ed.), *The Handbook of Bilingualism* (ss. 32-63). Oxford: Blackwell Publishing.
- Grosjean, F. (2008). *Studying Bilinguals*. Oxford: Oxford University Press.
- Grosjean, F. (2010). *Bilingual Life and Reality*. USA: Harvard University Press.
- Grosjean, F. Li, P. (2013) *The Psycholinguistics of Bilingualism*. UK: Wiley-Blackwell.
- Hamers, J. F., & Blanc, M. H. (2000). *Bilingualism and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*. London and New York: Longman.
- İleri, E. (2000). Avrupa Topluluğu'nun dil politikası ve Almanya'da okula giden Türk asıllı öğrencilerin dil ve eğitim sorunları. *Avrupa'da Yaşayan Türk Çocuklarının Ana Dili Sorunları Toplantısı* (ss. 7-66). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Luk, G., & Bialystok, E. (2013). Bilingualism is not a categorical variable: Interaction between language proficiency and usage. *Journal of Cognitive Psychology (Hove, England)*, 25(5), 605–621. <http://doi.org/10.1080/20445911.2013.795574> adresinden alınmıştır.
- Oksaar, E. (1983). Multilingual and multiculturalism from the linguistic point of view. (T. Husen, S. Opper, Ed.) *Multicultural and Multilingual Education in Immigrant Countries*. Wenner Gren Symposium Series, Vol.38, Oxford: Pergamon Press, 17-36.
- Romaine, S. (1992). *Bilingualism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Saunders, G. (1982). *Bilingual children: guidance for the family*. ABD: Multilingual matters.
- Weinrich, U. (1968). *Languages in Contact*. New York: Mouton&Co Press.